

Openingswoord door Adriaan Himmelreich, conservator Kunstcollectie provincie Limburg
Zwanenzang, schilderijen van Ilse Wielage, in het Natuurhistorisch Museum Rotterdam
29 september 2018

Dames en heren,

Het is niet de eerste keer dat Ilse Wielage in dit museum haar werken exposeert. Tien jaar geleden exposeerde ze hier ook. Toch lijkt kunst een vreemde eend in de bijt van een natuurhistorisch museum.

Maar er zijn duidelijke argumenten aan te dragen, die deze kunsttentoonstelling hier rechtvaardigen.

Ilse is van huis uit medisch en wetenschappelijk illustrator; een nobel beroep, dat nauw verwant is aan dat van illustratoren van boeken over planten en dieren.

Mijn lievelingsuitgaven op dit laatste terrein bevatten juist tekeningen en aquarellen, die laten zien wat je móet zien. En ja, wie kent de oude voorbeelden van Merian en Audubon niet: waarachtige schatten van ambachtelijke schoonheid.

Maar toch: als medisch illustrator deelt Ilse met deze twee voorgangers en haar huidige vakgenoten een buitengewone liefde voor het detail. En dat oog voor detail staat wat mij betreft voor iets veel groters: de reizende onderzoeker Von Humboldt las al rond 1800 uit zijn waarnemingen in uiteenlopende gebieden als Zuid-Amerika en Siberië de grote samenhang van de natuur op de wereld. Hij was daarmee wellicht de eerste belangrijke wetenschapper, die dit inzag, en zette daarmee het proces in dat leidde tot ons huidige milieubewustzijn, tot het idee dat wij mensen medeverantwoordelijk zijn voor het welzijn van de aarde zelf. Ook dat is een uitdrukking van liefde.

En die liefde herkennen wij net zo zeer in de schilderijen van Ilse hier, waarin de relatie tussen mens en natuur de rode draad vormt.

En het is aardig om te beseffen, dat dit museum en met name zijn directeur Kees Moeliker bekendheid heeft verworven met de aandacht voor het dier in de moderne mensenwereld.

Ik moet hier een beetje oppassen. Voor je het weet haal je er van alles bij, dat er wellicht weinig mee van doen heeft. Want wie bijv. met de kunstenaar spreekt of de begeleidende teksten uit haar jongste publicatie leest, ziet vooral een mens van vlees en bloed voor zich, een vrouw, die zich zorgen maakt over de toekomst van onze wereld, van de wereld waarin onze kinderen opgroeien. Haar boodschap is daarom tamelijk rechtstreeks, en dat terwijl zij in heel haar persoonlijkheid een gereserveerd soort schoonheid, zo niet een klassieke beschaafdheid lijkt uit te drukken. Ook de schilderijen hier zijn bestudeerd, zo niet programmatisch, volgens een vooropgezet plan, tot stand gekomen. Wij staan hier ver weg van het beeld van de met verf besmeurde en in passie gedrenkte kunstenaar, op zoek naar het kind in zichzelf: zo'n beeld waar velen in gangbare kitsch-beelden over kunst aan denken.

Nee, hier is een ander, in mijn ogen net zo authentiek soort kunstenaar bezig.

Noem het gestileerd, maar romantisch en bewust van de wereld is deze kunstenaar zeker. In die zin past zij in de huidige tijd, waarin het sociale engagement het opneemt tegen de aloude "autonomie" van de kunst.

Die relatie tussen haar en onze wereld staat voor de relatie tussen mens en natuur. En die is al sinds een paar eeuwen problematisch te noemen.

Hoe meer onze wereld beheerst werd en wordt door de industrie – tot en met de huidige industrialisering van landbouw en veeteelt, waarin wij Nederlanders schijnen uit te blinken – hoe dieper ons verlangen is naar een zuivere, zo niet idyllische wereld. Hoeveel klachten zijn er sinds de 18de eeuwse Engelse dichter William Blake en sinds de romantisch-sentimentele plaatjes uit de late 18de en natuurlijk de 19de eeuw al niet geuit over dit verlies en dat verlangen. Toevallig hangt hier naast mij een tweedelige schildering uit de 18de eeuw, die dit mooi illustreert: we zien een bevallig boerinetje of herderinnetje, harmonisch tussen het vee en een luisterrijke natuurlijke omgeving. Op het rechterluik een groepje welgestelde lieden, dat bij de ruïne van een klassieke tempel een onderdeel daarvan studieus aan het bewonderen is.

Dat verlangen, dat nauw verwant is met onze vervreemding van de natuur, wordt door Ilse op kritische manier behandeld. Kritisch zeker, maar zonder te blijven hangen in ondergangsrhetorie... ook al draagt deze tentoonstelling de titel Zwanenzang.

Zwanenzang betekent feitelijk: het gedicht of lied dat een dichter als laatste in zijn leven heeft geschreven. Het bekendste voorbeeld hiervan is de liederencyclus Schwanengesang van Franz Schubert, maar dat was dan ook een postume uitgave, bedacht door zijn uitgever ten behoeve van de verkoop. Maar zie hier: Ilse leeft, heeft een akelige ziekte achter de rug en is van zins om enthousiast verder te werken. Zie deze reeks schilderijen dan ook als een wederopstanding.

Ik waag het te stellen, dat de wederopstanding een spiritueel begrip is, dat wij kennen uit de in onze contreien grotendeels verdwenen christelijke cultuur, maar die evengoed in andere spirituele tradities voorkomt. Onder de vele symbolen, die de continuïteit van het leven verbeelden, koos Ilse Wielage dus de zwaan: het dier dat uitblinkt in trouw aan de partner. Zelf herinner ik mij trouwens de zwaan in de Aasee bij Münster, die verliefd werd op een van de waterfietsen, die er uitzien als zwanen. Het was een tiental jaar geleden nieuws, jazerker ontroerend nieuws. Het dier had zijn of haar partner verloren en zocht nu troost bij deze nieuwe, houten geliefde.

In dit museum staat nu, preciezer gezegd, de knobbelzwaan centraal als symbool voor eeuwige schoonheid en trouw. Zwanen zijn, ook door hun krachtige elegantie, geliefde figuren op de binnenwateren. Van de Theems tot..., ja ook in Rotterdam.

Wat wij hier zien is een pleidooi voor de liefde. De liefde voor het leven. De liefde, in zijn absolute én ook zijn lichamelijke gelaagdheden.

Wie naar zo'n schilderij kijkt waarin het thema van Leda en de zwaan is verwerkt, is die connotatie evident, lijkt het. Wij moeten nu niet direct denken aan Freud, die zei dat wij ons verlangen per definitie uitdrukken in de luxe van het detail. Hij had het over seksualiteit. Bij Ilse Wielage speelt dit laatste een ondergeschikte rol; zij sublimeert het verlangen, ook en wellicht juist door te verwijzen naar oude verhalen, zoals die van Leda, uit de Metamorfosen van Ovidius.

En ook naar oude schilderijen, zoals de monumentale Bedreigde zwaan van Jan Asselijn uit het Rijksmuseum. Door gebruik te maken van zulke voorbeelden, tegelijk met haar modellen, met name haar eigen dochter Rosaline, legt zij de nadruk op haar eigen verhaal, haar persoonlijke visie op de relatie mens-natuur. Deze expositie in uitgerekend dit museum is daarom een inspirerende ontmoeting, waarvan wij allen nu getuige zijn.

Ilse Wielage's werk is in voortdurende ontwikkeling. Zoals ik al aangaf, heeft de confrontatie met ziekte en de daarmee samenhangende dreiging van de dood, een extra impuls gegeven. En ik vind het prachtig om te zien, hoe die ontwikkeling in deze werken is uitgemond. En hoe haar verhaal verder is verinnerlijkt. Ver van het niveau van de illustratie, maakt zij beeldend haar eigen verhaal, die naar mijn mening berust op een lange, romantische traditie, een traditie die overigens weer nieuwe vruchten afwerpt, in de Europese literatuur en muziek, als ook in de kunst, ja zeker ook in deze bij uitstek figuratieve schilderijen. Schilderijen, geschilderd vanuit een grondige kennis en met het hart en de droom als belangrijkste instrumenten.

Maar als u dadelijk de tentoonstellingszaal betreedt, wordt u natuurlijk het eerst gevangen door de serie van zes schilderijen, die tegen de wanden hangen. Zij zijn als het ware beeldende constructies, die Ilse volgens plan, haar plan, aan ons voorlegt. Maar onze blik daarop is frontaal, op afstand. Vergeet dan niet uw blik te wenden tot de twee mooie vitrines in het midden van de ruimte, waarin voorschetsen op kleine panelen zijn uitgesteld. U zult merken, dat u dan heel dicht bij de hand van de kunstenaar komt. Net als bij schetsen van andere kunstenaars, van elders of uit het verleden, volgt het oog als het ware de gedachtegang van de kunstenaar. In dit geval die van Ilse, die zich op ambachtelijke wijze focust op details. Ik ben erdoor gegrepen.

En wie hiervoor toch ongevoelig blijft, heeft nog wat aan mij uit te leggen.

Dank je wel, Ilse.

En dank u wel voor uw aandacht.